

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau

RAPPORT 42

Prospectie met ingreep in de bodem aan de Bosstraat te Hemiksem

Driesen P. & B. Lauwers
December 2008

ARON-RAPPORT 42

ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIE MET INGREEP IN DE BODEM AAN DE BOSSTRAAT TE HEMIKSEM

ONDERZOEK UITGEVOERD IN OPDRACHT VAN WONINGBOUW VERELST NV

Driesen P. & B. Lauwers

Sint-Truiden
2009

Colofon

ARON rapport 42 – Prospectie met ingreep in de bodem aan de Bosstraat te Hemiksem

Opdrachtgever:	Woningbouw Verelst nv
Projectleiding:	Driesen Petra
Uitvoering veldwerk:	Driesen Petra en Lauwers Bart
Auteurs:	Driesen Petra en Lauwers Bart
Foto's en tekeningen:	ARON bvba (tenzij anders vermeld)

*Op de teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Gelieve ons de wens om gebruik te maken van de teksten of illustraties schriftelijk over te maken op info@aron-online.be
Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van ARON bvba mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, bewerkt, en/of openbaar gemaakt door middel van web-publicatie, druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook.*

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau
Diesterstraat 44, bus 201
3800 Sint-Truiden
www.aron-online.be
info@aron-online.be
tel/fax: 011/72.37.95

© ARON bvba, Archeologisch projectbureau, 2009

Inhoudstafel

Inleiding

1. Het onderzoeksgebied.....	1
1.1 Algemene situering.....	1
1.2 Historische achtergrond.....	3
1.3 Vroeger archeologisch onderzoek.....	4
 2. Het archeologisch onderzoek.....	 5
2.1 Doelstelling.....	5
2.2 Organisatie en historiek	5

Bronnen

Bijlagen

Bijlage 1: Administratieve gegevens

Bijlage 2: Fotolijst HE-08-BO

Inleiding

Naar aanleiding van een nieuwe verkaveling aan de Bosstraat te Hemiksem, uitgevoerd door Woningbouw Verelst nv in opdracht van de heer J. Collin, adviseerde de Entiteit Onroerend Erfgoed van het Agentschap R-O Vlaanderen om de werken door een archeologische prospectie met ingreep in de bodem te laten voorafgaan. Dit impliceerde dat voorafgaand aan de eigenlijk graafwerken het terrein door middel van proefsleuven op archeologische sporen onderzocht diende te worden. Op basis van de onderzoeksresultaten kan door het Agentschap R-O Vlaanderen – Onroerend erfgoed beslist worden tot een vrijgave van het terrein of tot het uitvoeren van een vervolgonderzoek.

Voor de uitvoering van dit proefsleuvenonderzoek deed de firma Woningbouw Verelst nv beroep op het archeologisch projectbureau ARON bvba uit Sint-Truiden.

1. Het onderzoeksgebied

1.1 Algemene situering

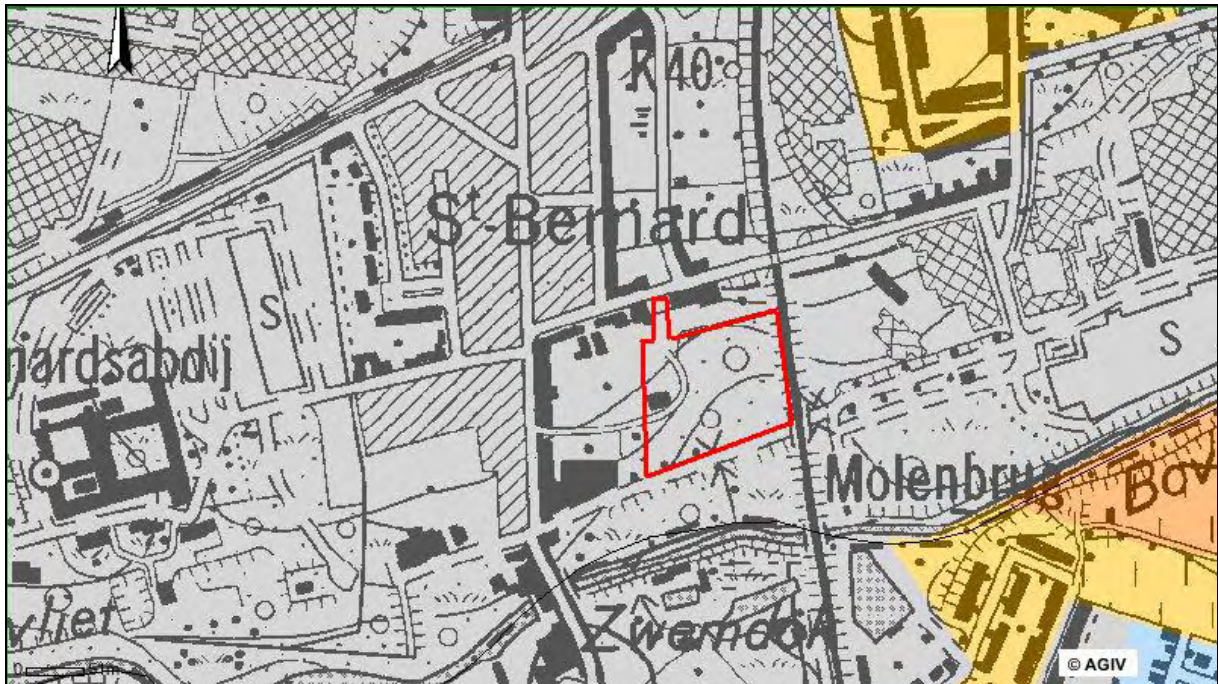
Het onderzoeksgebied situeert zich langs de zuidelijke grens van de gemeente Hemiksem, op ca. 150 m ten noorden van de beek de Vliet, die de grens vormt met de gemeente Schelle. De verkaveling is gelegen binnen een woonblok die in het noorden begrensd wordt door de Bosstraat, in het oosten door de spoorweg Antwerpen-Boom, in het zuiden door de Adolf Vervlietlaan en in het oosten door de Sint-Bernardse Steenweg (Afb. 1). Concreet gaat het om de percelen 150k (deel), 160c (deel), 160k (deel), 149t6 en 149y7 (Kadaster Hemiksem, afdeling 1, sectie B). Het onderzoeksgebied heeft een oppervlakte van 1,538 ha.

De gemeente Hemiksem strekt zich uit op de rechteroever van de Schelde, ten zuiden van de stad Antwerpen, en behoort geografisch tot de Rupelstreek. De ondergrond van deze streek wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een dik pakket van de zgn. Boomse Klei, een sterk siltige klei die gevormd werd aan het begin en in het midden van het Rupeliaan (33,9 - 28,4 Ma). Sinds 1244, wanneer met de bouw van de cisterciënzerabdij van Sint-Bernardus te Hemiksem werd gestart, vormde deze klei de basis voor een eeuwenlange traditie van kleiontginning en baksteennijverheid in de streek. Diverse relictten hiervan zijn nog steeds in het landschap zichtbaar.

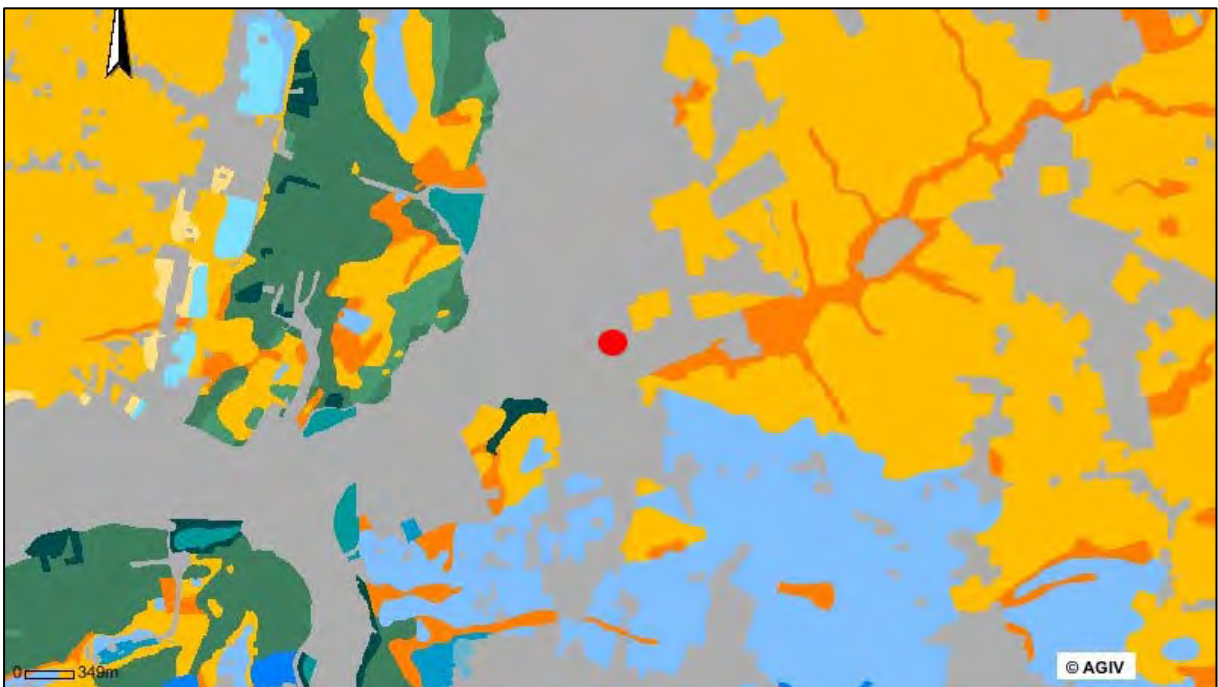

Afb. 1: Kleurenorthofoto van de projectzone met aanduiding van het onderzoeksterrein. Schaal 1:5000 (bron: AGIV).

De bodemkaart geeft geen rechtstreekse informatie voor wat betreft het onderzoeksterrein (antropogene bodem) (Afb. 2). Niettemin kan de bodem van de ruimere omgeving van het projectgebied worden gedefinieerd als vochtige zandleem. Ten zuiden van de Vliet strekken zich vochtige zanden uit (Afb. 3).

Afb. 2: Bodemkaart van de projectzone met aanduiding van het onderzoeksterrein. Schaal 1:5000 (bron: AGIV).

Afb. 3: Bodemkaart van de ruimere omgeving van het onderzoeksgebied, hier in rood aangeduid. Schaal 1:40.000 (bron: AGIV).

Topografisch wordt het onderzoeksgebied beheerst door een sterke depressie die zich uitstrekt ten oosten van de huidige noord-zuid georiënteerde toegangsweg. Deze weg zelf leidt naar een open ruimte met hangar, waarrond storthopen van allerlei grof schroot aanwezig waren. Zowel de weg als de stortzone steken tot ca. 1 m boven het loopniveau van de depressie uit. Langs de oostelijke rand van het terrein waren twee bergen grond gestort (Afb. 4).

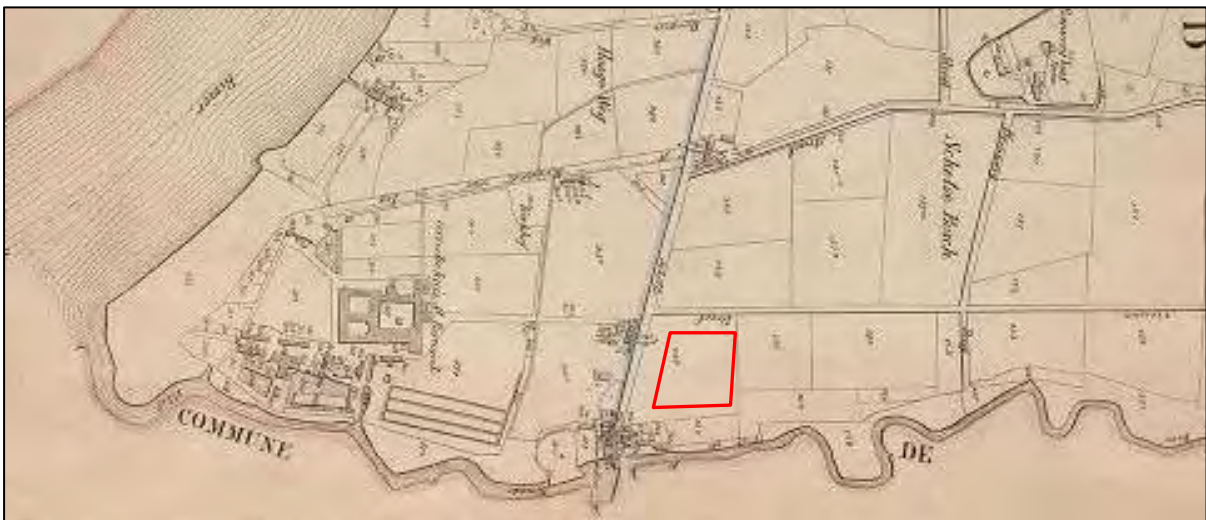
Wellicht moet de depressie geïnterpreteerd worden als een relict van het oorspronkelijke beekdal van de zuidelijker gelegen Vliet, en duidt het hogere niveau van de toegangsweg en het stortterrein op een ophoging omwille van de hoge grondwatertafel (zie hieronder). Een extra aanwijzing hiervoor is het reliëf aan de andere zijde van de spoorweg dat op de depressie aansluit.

Afb. 4: Zicht op het onderzoeksterrein, met vooraan op de foto de toegangsweg en daarachter de depressie. De spoorweg Antwerpen-Boom op de achtergrond vormt de oostgrens van het onderzoeksterrein (foto: ARON bvba).

1.2 Historische achtergrond

De Bosstraat, ten zuiden waarvan het onderzoeksterrein is gelegen, zou refereren naar de dreef die sinds de middeleeuwen, en dit mogelijk reeds vanaf de 13de eeuw, doorheen het parkbos van de Sint-Bernardusabdij liep en die de kerk van Hemiksem met de abdij verbond¹. Op het kadastraal plan van Popp (1842-1879) is inderdaad te zien hoe de Bosstraat in rechte lijn naar de abdij loopt (Afb. 5). De straat is echter niet aangeduid op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, beter gekend als de Ferrariskaart (1771-1778). Wel is ter hoogte van de huidige straat een perceelsgrens te zien, met een perceel ten zuiden daarvan dat met bomen is begroeid (Afb. 6). Mogelijk gaat het hier om een restant van dit parkbos, al bestaat hierover allerm minst zekerheid. In elk geval moet het onderzoeksterrein op het perceel ten westen van dit bos worden gesitueerd, en was het op het einde van de 18^e eeuw klaarblijkelijk als akkerland in gebruik.

Afb. 5: Detail uit het Kadastraal plan van Popp (1842-1879), met situering van het onderzoeksgebied (bron: Koninklijke Bibliotheek van België).

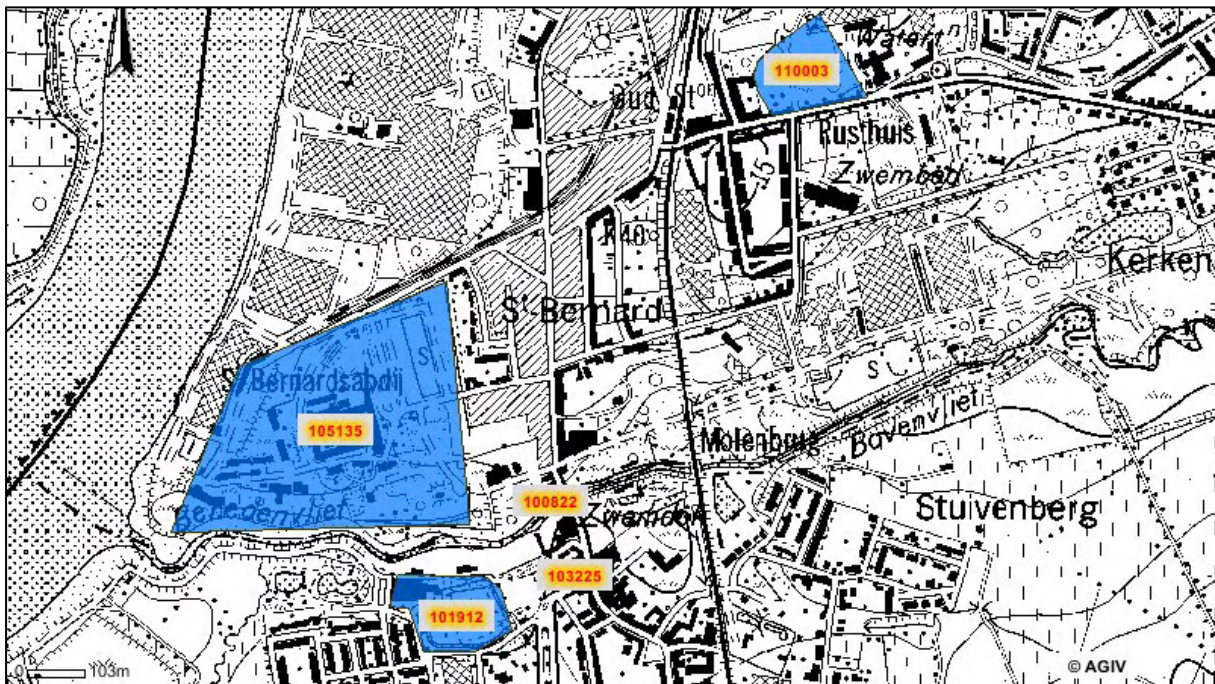
¹ Mondelinge communicatie met dhr. Johan Morel (heemkundige kring Heymisen, Hemiksem)

Afb. 6: Detail uit de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), met situering van het onderzoeksgebied (bron: Koninklijke Bibliotheek van België).

1.3. Vroeger archeologisch onderzoek

Van de onderzoekslocatie zelf zijn geen archeologische vondsten bekend. Uit de ruimere omgeving van het projectgebied zijn echter wel archeologische sporen gekend. Het betreft een 17de-eeuwse watermolen op de Vliet (CAI 100822), twee hoeves met walgracht uit de 17de-18de eeuw (CAI 101912 en 110003), en vervolgens verder naar de Schelde toe, de Sint-Bernardusabdij die teruggaat tot de eerste helft van de 13de eeuw (CAI 105135). De Sint-Pieter en Pauluskerk uit Schelle zou eveneens teruggaan tot in de 13de eeuw (CAI 103225) (Afb. 7). Volgens de bijzondere voorwaarden tenslotte zou uit de directe omgeving van het gebied een Romeinse site gekend zijn.

Afb. 7: Overzichtskaart CAI met aanduiding van de omliggende vindplaatsen, schaal: 1:10.000 (bron: Centrale Archeologische Inventaris).

2. Het archeologisch onderzoek.

2.1 Doelstelling.

De opdracht bestond uit het uitvoeren van een archeologisch proefsleuvenonderzoek. Een dergelijk onderzoek beoogt een ruimtelijke en inhoudelijke analyse van de eventuele archeologische resten op het onderzoeksterrein. Na evaluatie van de onderzoeksresultaten kan het onderzoeksterrein al dan niet archeologievrij worden verklaard. In geval van relevante archeologische bodemsporen kan in samenspraak met de bouwheer de inrichting van het terrein eventueel worden bijgestuurd, of een onderbouwde selectie van bedreigde en te onderzoeken zones worden opgemaakt.

Conform de bijzondere voorwaarden opgelegd door R-O Vlaanderen diende minimaal 12 percent van de totale oppervlakte onderzocht te worden door middel van continue proefsleuven met een breedte van 3 meter. In geval van ontoegankelijkheid van het terrein omwille van begroeiing kon van deze methode afgeweken worden.

2.2 Organisatie en historiek.

Voorafgaandelijk aan het archeologisch onderzoek werd bij het Agentschap R-O Vlaanderen, Entiteit Onroerend Erfgoed een vergunning aangevraagd voor prospectie met ingreep in de bodem. Deze vergunning, met dossiernummer 2008/211, werd op 15 september 2008 afgeleverd op naam van Bart Lauwers. Aan deze vergunning was een vergunning tot het uitvoeren van een archeologische controle met metaaldetectie gekoppeld, eveneens op naam van Bart Lauwers. Petra Driesen was projectverantwoordelijke. Samen voerden zij het veldwerk uit.

Tot voor aanvang van het proefsleuvenonderzoek was het oostelijk deel van het onderzoeksterrein met loofbomen beplant. Met het oog op het proefsleuvenonderzoek en de verkaveling werd de begroeiing gerooid. Dit impliceerde echter een sterke omwoeling van de bouwvoor en mogelijk een verstoring van het onderliggende archeologisch bodemarchief.

Op november 19 november 2008 had op locatie een werfbezoek plaats met erfgoedconsulente Alde Verhaert, Lieven Beuckx van Woningbouw Verelst nv en Petra Driesen. Aanleiding voor dit werfbezoek was de slechte toegankelijkheid van het terrein. Het terrein was immers uitermate drassig, met grote zones die volledig onder water stonden. Uit dit werfbezoek werd tevens duidelijk dat de bodemingrepen gepland voor de aanleg van de verkaveling eerder beperkt bleven: zo zou de depressie die een groot deel van het terrein innam worden opgevuld. Daarnaast waren de toekomstige woningen enkel van kruipkelders voorzien. Tijdens dit werfbezoek werd dan ook in overleg met de erfgoedconsulente beslist het proefsleuvenonderzoek te beperken tot de aanleg van twee proefsleuven ten zuiden van de hangar en één proefsleuf ter hoogte van de toekomstige wegenis in de depressie ten oosten van de hangar en dit met als doel om de bodemopbouw van het terrein te evalueren.

De prospectie met ingreep in de bodem zou plaatsvinden op 2 december 2008. Hiertoe werd door ARON bvba in een graafmachine met machinist voorzien. Het onderzoeksterrein bevond zich echter in een dermate natte toestand dat betreding van het terrein onmogelijk bleek (*Afb. 8*). Uit een proefboring op een naburig bewoond perceel bleek de grondwatertafel erg hoog, met name een twintigtal centimeter onder het maaiveld. Ook op het onderzoeksterrein, aan de rand van de ontboste depressie, bevond de grondwatertafel zich op een twintigtal centimeter onder het oppervlak. De bleekzandige, roestige moederbodem bevond zich op ca. veertig centimeter onder het maaiveld en bijgevolg dus onder de grondwatertafel. Een boring juist ten zuiden van de hangar geplatst toonde aan dat verhoogde zone rondom de hangaar uit puin bestond.

In overleg met R-O Vlaanderen, Onroerend Erfgoed werd vervolgens op basis van deze informatie beslist dat het uitvoeren van een proefsleuvenonderzoek op deze terreinen geen inhoudelijke meerwaarde zou bieden. Er werd dan ook van verder onderzoek afgezien.

Afb. 8: Zicht op de depressie vanaf de toegangsweg. De drassige toestand van het terrein liet geen betreding toe (foto: ARON bvba).

Bronnen

http://www.kbr.be/collections/cart_plan/collections/collections_nl.html

<http://www.agiv.be>

<http://gis1.provant.be>

<http://www.toerismerupelstreek.be/monumenten/default.htm>

<http://www.hemiksem.be/html/cultuur.htm#>

Bijlage 1:

Administratieve gegevens

Administratieve gegevens

Projectcode:	HE-08-BO
Opdrachtgever:	Woningbouw Verelst nv Mechelsesteenweg 35 2840 Rumst
Opdrachtgevende overheid:	Agenschap R-O Vlaanderen – Onroerend Erfgoed
Dossiernummer vergunning:	2008/211
Vergunninghouder:	Lauwers Bart
Aard van het onderzoek:	Prospectie met ingreep in de bodem
Begin vergunning:	15/09/2008
Einde vergunning:	Einde der werken
Provincie:	Antwerpen
Gemeente:	Hemiksem
Deelgemeente:	Hemiksem
Adres:	Bosstraat
Kadastrale gegevens:	afdeling 1 – sectie B – percelen 150k (deel), 160c (deel), 160K (deel), 149t6, 149y7.
Coördinaten:	x: 147, y: 202
Totale oppervlakte:	1,538 ha
Te onderzoeken:	1845,6 m ²
Bodem:	Antropogeen
Archeologisch depot:	Selleslach Eder Chanel Andre Hanswijkstraat 1 2800 Mechelen

Bijlage 2:

Fotolijst HE-08-BO

Fotonummer	Soort opname	Beschrijving	Genomen uit
4024	Detail	Eerste proefboring in tuin buurtbewoner: onmiddellijk gevuld met grondwater	/
4026	Overzicht	Overzicht toestand onderzoeksterrein bij aankomst	WNW
4027	Overzicht	Overzicht toestand onderzoeksterrein bij aankomst	W
4028	Overzicht	Overzicht toestand onderzoeksterrein bij aankomst	WZW
4029	Overzicht	Overzicht toestand onderzoeksterrein bij aankomst	W
4030	Overzicht	Overzicht toestand onderzoeksterrein bij aankomst	WZW
4031	Overzicht	Overzicht toestand onderzoeksterrein bij aankomst	WNW
4032	Overzicht	Overzicht toestand onderzoeksterrein bij aankomst	NW
4033	Detail	Tweede proefboring op onderzoeksterrein: grondwatertafel boven ondergrens bouwvoor	/
4034	Overzicht	Overzicht toestand onderzoeksterrein van locatie tweede proefboring	NW
4035	Detail	Tweede proefboring op onderzoeksterrein: grondwatertafel boven ondergrens bouwvoor	/
4036	Detail	Locatie tweede proefboring aan westelijke grens onderzoeksterrein	O
4037	Detail	Locatie tweede proefboring aan westelijke grens onderzoeksterrein	O
4038	Detail	Tweede proefboring op onderzoeksterrein: grondwatertafel boven ondergrens bouwvoor	/
4039	Overzicht	Locatie eerste proefboring: tuin buurtbewoner	O
4040	Overzicht	Locatie eerste proefboring: tuin buurtbewoner	O
4041	Detail	Eerste proefboring in tuin buurtbewoner: grondwatertafel boven ondergrens bouwvoor	/
4043	Overzicht	Overzicht toestand onderzoeksterrein bij aankomst	WNW
4044	Overzicht	Overzicht toestand onderzoeksterrein bij aankomst	NNW
4045	Overzicht	Overzicht toestand onderzoeksterrein bij aankomst	WNW

